Sars 920.

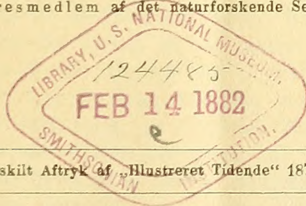
MICHAEL SARS.

Nogle Træk af en Naturforskers Levnet og Arbeider.

Af

P. CHR. ASBJØRNSEN,

Forstmester, Bestyrer af de offentlige Undersøgelser og Foranstaltninger til Fremme af en forbedret Torvdrift i Norge. Medlem af det kongl. Videnskabernes Selskab i Throndhjem, af det Finske Literaturselskab i Helsingfors, af det tydske Selskab for Culturhistorie i Weimar, correspondérende Medlem af det naturvidenskabelige Selskab i Dresden, af det naturvidenskabelige Selskab i Hamborg, af det kongl. Sachsiske Selskab for Undersøgelsen og Vedligeholdelsen af fædrenelandske Oldtidsminder, af det keiserlige kongelige Selskab for Zoologi og Botanik i Wien, og Æresmedlem af det naturforskende Selskab i Leipzig etc.

Særskilt Aftryk af „Illustreret Tidende" 1870 Nr. 553.

KJØBENHAVN.

THIELES BOGTRYKKERI.

1870.

Ved Sars's Død tabte Videnskaben en af Samtidens mest udmærkede Zoologer, og Fædrelandet en af sine berømte, ja, maaske den mest berømte af sine Videnskabsmænd i Nutiden. Udtalelser fra fremmede Lande vise, hvor dybt dette Tab er følt af de mange Naturforskere, som have nydt godt af, som have støttet sig til, som have bygget videre paa alle disse hans grundige, omhyggelige, samvittighedsfulde Undersøgelser, alle disse ligesaa originale som mærkværdige Opdagelser, der have baaret hans og Fædrenelandets Navn til de fjerneste Egne. Naar den Vidtberømte ikke var kjendt af saa mange hjemme, saa var det en Følge af, at der i hans Fædreland ere saa faa, som forstaa, saa faa, som give sig af med paa en letfattelig, en tiltalende Maade at meddele den store Almenhed noget af Videnskabens Frugter. Resultaterne af Sars's videnskabelige Forskninger kunde følgelig kun være tilgængelige for Enkelte, hvis Antal var langt større udenlands end i Norden.

Ser man ogsaa hen til hvad der var de nærmeste Gjenstande for Sars's Søgen og Gransken: allehaande fimrende Æg og Unger af Sødyr fra Havfladen og Strømraset, Smaakryb hentet op med Bundskraben fra Havdybet i Blanding med Dynd og Mudder, Snegler og Orme fra Stranden, smuldrende Skaller fra Lerfald og Sandbanker inde i Landet,

saa var det jo ikke saa besynderligt, om en Lægmand fra sit Standpunct kunde synes, at dette var smaat og ubetydeligt, og undres over, hvorledes nogen kunde falde paa at skrive hele Bøger over et enkelt lidet Dyr eller nogle ældgamle Skjælbanker. Det vilde vistnok være meget at undskylde, om han endog mente, at »saadanne Undersøgelser som de, der have skabt Sars en Verdensberømmelse, gik altfor meget ud i Enkeltheder til at de kunde være til nogen Nytte for Videnskaben«. Thi han kan jo ikke vide, at det netop er de mindste og laveste Dyreformer, som udrette det største Arbeide og saa at sige stadigt bygge paa Jordskorpen, ligesaalidt som han kan vide det, som altid staar klart for den sande Naturforsker, at det kun er Fuskeren, som roder sig saaledes bort over Enkeltheder og Smaating, over Materien og Midlerne, at han glemmer Aanden, Øiemedet og Sammenhængen i det Hele; han ved jo ikke det, at intet for enhver naturvidenskabelig Undersøgelse er saa nødvendigt, som den alleryderste Detailkundskab, som den mest samvittighedsfulde Nøiagtighed i det mindste som det største, og ligesaalidt kan han vide, at denne Kundskab ikke er Forskningens Endemaal, men kun et nødvendigt Grundlæg, hvorpaa de endelige Resultater efter fortsat Granskning skulle opføres.

For at tage et Par Exempler af det vi gik ud fra, da har Sars's Granskning af Livet og dets Fremsyninger i de lavere Sødyr ledet til Opdagelsen af nye og ukjendte Naturlove, der gjøre sig gjældende høit op gjennem Dyrenes Rækker, ja i visse Maader endog helt op i Menneskelivet, og disse hans Undersøgelser have siden tjent som Udgangspuncter for alle Landes Naturforskere og i høieste Mon været til Fremme for Videnskaben, som siden er gaaet uendelig raskere frem end nogensinde tidligere.

Dette Kryb, som han og andre Forskere have hentet op fra Havdybet, disse Skaller og Levninger fra Skjælbankerne paa Landjorden, kort alt dette, som forekom den Ukyndige saa smaat og ubetydeligt, har ikke destomindre ved den Maade, hvorpaa det af Forskeren er bleven undersøgt, sammenlignet og sammenstillet med andre Kjendsgjerninger faaet en saadan Betydning og Vigtighed, at det danner uskatterlige Bidrag til Oplysning om Dyrelivets og selve Jordklodens Historie og Tilstand, saavel nu som i længst fremfarne Tider.

Naar disse og de mange lignende store Resultater af Naturforskningen engang blive saaledes klarede og fremstillede, at de uden Vanskelighed ere fattelige for den store Almenhed, ville de komme til at vække den største Interesse, og Naturvidenskaberne ogsaa komme til sin Ret som folkeligt Dannelsesmiddel.

Men kan det imidlertid ikke siges, at den store Almenhed hidtil er bleven delagtig i dette Udbytte af sine Forskeres Arbeide, saa er der dog noget, som den altid har søgt at tilegne sig med Glæde, saasnart den faar den mindste Kundskab derom, det er Delagtigheden i Forskerens Berømmelse, i den Glands, hans hædrede Navn udbreder over Land og Folk.

Sars er født i Bergen den 30te August 1805. Af Forældrene, Skibskapitain Michael Sars, der var af tydsk Herkomst, og Divert Henriche Heilmann, blev han bestemt til Handelen og ved ti Aars Alder sat i Bergens Realskole. Da en af Skolens Lærere, Konrektor Winding, snart blev opmærksom paa Guttens gode Hoved og Læselyst, bevægede han Faderen til at ændre hans Livs- og Studieplan, og fik ham i hans trettende Aar ind i anden Klasse af Latinskolen, hvor den unge Sars nød fri Undervisning ligetil han i 1823 blev dimitteret til Universitetet.

I de venskabelige Meddelelser, Sars ved en tidligere Leilighed til en udførligere Fremstilling af hans Liv og videnskabelige Udvikling*), har havt den Godhed at stille til Forfatterens Raadighed, siger han: »Allerede meget tidlig under Skolegangen var en uimodstaaelig Lyst til Naturens Studium begyndt at røre sig hos mig. For at tilfredsstille denne blev enhver Fritime paa det Omhyggeligste benyttet, dels til Læsning af de faa naturhistoriske Skrifter, jeg i Bergen kunde opdrive, dels til Udflugter i Bergens nærmeste Omegn, hvor Fjelde og Dale hyppig bleve gjennemstreifede efter Insecter, Mineralier etc., og Strandene flittig besøgte i Ebbetiden for at samle de Konchylier og andre Dyr, som Havet havde opkastet. Ofte fik jeg Skjænd af mine Forældre, naar jeg kom hjem fra saadanne Streiferier med sønderrevne Sko og Klæder, men det hjalp ikke; Udflugterne bleve bestandig fortsatte.

»Det var heller ikke frit for, at mine Skolefag undertiden forsømtes noget ved denne min Tilbøielighed, som imidlertid var bleven bekjendt for alle paa Skolen, og jeg maatte ofte høre ilde derfor af flere af mine Lærere, som alvorlig formanede mig til »at lægge Naturhistorien paa Hylden«.«

I Skolens gamle Rektor, Arentz, fandt Sars en Velynder og Raadgiver; i ham rørte der sig ogsaa en sand videnskabelig Aand, og i yngre Dage havde han dyrket de mathematiske og fysiske Videnskaber. Han samtalede ofte i Undervisningstimerne med Sars om naturvidenskabelige Gjenstande, opmuntrede ham til at fare fort med sine Studier, og fortalte meget om en Discipel, han for mange Aar siden havde havt,

---

*) Jvfr. „Illustreret Nyhedsblad“ 1854, (Michael Sars af P. Chr. Asbjørnsen). I Uddrag oversat i Leipziger illustrirte Zeitung 1856 II Nr. 684.

der ligesom Sars tidlig havde yttret en lignende Lyst til Naturvidenskaberne; det var den berømte Botaniker Professor Wahl. »Jeg foresatte mig hemmelig.« siger Sars, »at stræbe efter at blive en anden Wahl.«

I det latinske Vidnesbyrd, Sars fik, da han forlod Skolen, udtaler den gamle Rektor ikke alene sin Tilfredshed med Sars's Fremgang i de almindelige Skolefag, men sætter et stort Haab til de fremtidige Frugter af den Lyst og Flid, hvormed han alt i Skolen havde kastet sig paa Naturvidenskaberne, »og fornemmelig Læren om Dyr og Fossilier« — — — »engang vil han udmærke sig saavel i de øvrige Videnskaber, som i dem, for hvilke han allerede nærer saa megen Kjærlighed.«

Som Student fortsatte Sars sine naturvidenskabelige Studier i Kristiania. Her saa han første Gang et naturhistorisk Museum, lidet og ufuldstændigt, men dog lærerigt for den, der intet Saadant havde seet; her havde han Adgang til Universitetsbiblotheket, som havde rige Skatte at byde Begynderen, der ogsaa flittig gjorde Brug af dem. Hos den daværende Universitetslærer i Zoologie, der i yngre Dage havde været en lovende Naturforsker, var hverken Veiledning eller Opmuntring at hente; han havde alt da i lang Tid ikke vist nogen Interesse for sit Fag, optraadte som en Karikatur, og holdt Forelæsninger, der undertiden vare ligesaa løierlige og latterlige som i andre Stykker tørre, kjedsommelige og ubetydelige. — »Jeg maatte altsaa nu som før, som min gamle Rektor pleiede sige, studere »*meo ipsius Marte*« altsaa paa egen Haand,« hedder det i Meddelelserne. Derimod fandt han i den ældre Professor Esmark, uagtet hans Synderligheder, en sand Videnskabsmand, som med Iver fulgte med og arbeidede i sin Videnskab. »Jeg studerede Mineralogie under hans Veiledning

og kom næsten daglig i hans Hus,« siger Sars. »Det lykkedes mig snart at vække hans Interesse for det, som i hele Mineralogien var forekommet mig som det interessanteste, nemlig Forsteningerne, og faa ham til at anskaffe til Universitetsbiblioтheket de vigtigste derom udkomne Værker. Læren om disse i Bjergene opbevarede organiske Levninger fra fjerne Fortidsperioder, Palæontologien, var dengang endnu i sin Barndom. Jeg begreb meget snart Forsteningernes uhyre Vigtighed baade for Geologien og for Naturhistorien, og gav mig ivrigt til at studere dem, saameget mere som Kristianias Omegn frembød en stor Rigdom deraf i dens vidtstrakte palæozoiske Formation. Daglig gjorde jeg Udflugter for at samle Forsteninger, hyppig ledsaget af min Ven og Kontubernal, senere min Svoger, Welhaven, hvem jeg havde indgydt en levende Interesse for disse dengang lidet bekjendte og problematiske Forverdenens Dyr. Ofte gik vi endog i den haardeste Vintertid over Fjordisen til Ladegaardsøen, et af de rigeste Findesteder, og, efterat have fyldt alle Lommer med Trilobiter og andre Forsteninger, medtoge vi dertil endnu saa mange store Kalkboller, vi kunde bære, for siden hjemme paa vort Værelse i Ro og Mag at slaa ud, hvad der maatte være inden i dem, et Foretagende, der ikke altid gik af uden Protest fra vor Vært, som mente, at han ikke havde leiet os Værelse til Stenslagerværksted. Vi gjorde saaledes temmelig betydelige Samlinger af Forsteninger og deriblant meget nyt, som det var min Hensigt med Tiden at bearbeide og bekjendtgjøre.«

Imidlertid havde Sars stiftet Bekjendtskab med de yngre Naturforskere, som studerede i Kristiania, Rasch, Keilhau, C. Boeck o. fl. Sammen med den sidste, som ogsaa havde gjort betydelige Samlinger dertil, kom han overens om at bearbeide nogle af

de mest tvivlsomme og interessante af disse Forverdenens Dyr, nemlig Trilobiterne, men Arbeidet blev afbrudt ved en Udenlandsreise, Boeck skulde foretage. Da der ikke var nogensomhelst Udsigt til Ansættelse i Kristiania, valgte Sars Theologien til Brødstudium, og tog en Huslærerpost i Smaalenene, hvor han tilbragte to Aar. I 1828 underkastede han sig theologisk Embedsexamen og kaldtes ikke længe efter ved Faderens Død tilbage til Bergen, hvor han som Lærer ved flere Skoler i et Par Aar nærede sig ved Undervisning og med stor Iver fortsatte sine naturhistoriske Studier. Da han endelig havde seiret over de Vanskeligheder, han havde havt at kjæmpe med, og arbeidet sig op til et Stade, hvorfra han kunde overskue Videnskaben og vide hvad der var bekjendt og hvad der var ubekjendt og nyt, først da turde han vove at fremtræde offentlig som selvstændig Forsker. Da vendte han sin Opmærksomhed mod Havets Dyr; her indsaa han der var uendelig meget at gjøre, meget mørkt at opklare, overmaade meget nyt at opdage. Og saa søgte han Kinn i Bergens Stift, et Kald, der laa nær ved Havet, bekvemt for zoologiske Undersøgelser; i 1830 blev Sars Sognepræst hertil.

De første Resultater af sine Forskninger og Undersøgelser meddelte Sars i 1829 i et lidet Skrift, »Bidrag til Sødyrenes Naturhistorie«. Af Professor Reinhardt blev det hilset velkommen »som et glædeligt Tegn paa Zoologiens Gjenopvaagning i Norge«, hvor denne Videnskab, siden den Linnéiske Tid eller de sidste Tiaar af forrige Aarhundrede ikke havde havt nogen Dyrker, der havde udgivet noget. Senere gav Dr. Thienemann i Dresden Uddrag af Skriftet, tilligemed de vigtigste Tegninger, i Okens »Isis«. I flere Aar anvendte han nu en stor Del af sine Embedsindtægter til at skaffe sig den

nødvendige zoologiske Literatur, samt et Mikroskop og andre fornødne Hjælpemidler. Granskningen af Havets rige levende Natur fortsattes med den største Iver, og nye vigtige Opdagelser bleve nedlagte i »Beskrivelser og Iagttagelser over mærkelige eller nye i Havet ved den bergenske Kyst levende Dyr«, som med Understøttelse af det Kongelige norske Videnskabers Selskab i Throndhjem blev udgivet 1835. De Stentryktavler, som ledsagede Bogen, vare maadelige i konstnerisk Udstyr, men Skriftet gjorde stormende Lykke, især fordi Naturforskerne heri fandt fremstillet talrige Fremsyninger hos de lavere Dyr, som man hidindtil ikke havde agtet paa. Bogen blev strax udbredt og bekjendt blandt Europas Naturforskere, fandt snart Veien til Amerika og kan i Ordets egentlige Forstand siges at have vundet Verdensberømmelse. I sin Anmeldelse af dette Skrift i »Isis« 1837, siger den berømte Filosof og Naturforsker Prof. Oken blandt meget andet til Forfatterens Ros og Berømmelse: »Denne Bog har beriget Videnskaben med flere Grupper og mange Slægter, der udfylde virkelige Huller i Dyreverdenen. Gid det maatte lykkes denne virksomme Forfatter at komme til et for Videnskaben gunstigt Opholdssted, og i en med hans Tilbøieligheder og Kundskaber mere passende Virkekreds f. Ex. til Kristiania eller Kjøbenhavn.« Uddrag og Oversættelser meddelte flere andre udenlandske Tidsskrifter, og i 1849 gjentager Agassiz i Nordamerika, »at dette Skrift indeholder Spirene til mangfoldig og væsentlig Udvikling af Kundskaben om de lavere Dyr«.

Sars havde længe næret det Ønske, at foretage en Udenlandsreise for at kunne træde i Forbindelse med fremmede Videnskabsmænd og end yderligere uddanne sig for Zoologien. Dette gik i Opfyldelse i 1837, da han, understøttet ved offentlige Midler,

i Juni forlod Bergen og reiste til Frankrig og Tydskland. I Paris tilbragte han nogle Maaneder med Studier i de rige Museer og Bibliotheker, og i Omgang med Datidens mest fremragende og berømte Naturforskere som de Blainville, Milne-Edwards, Audouin, Dujardin, Gervais, Brogniart o. fl. Han var ofte tilstede i Videnskabsakademiets Møder og meddelte gjennem Blainville flere af sine nyeste Opdagelser. I Tydskland opholdt han sig i Bonn, Frankfurt, Leipzig og Dresden, og deltog i Naturforskermødet i Prag, hvor han tilbragte nogle oplivende Dage i lærerig Omgang med en stor Del af Europas mest udmærkede Naturforskere. Her holdt han et Foredrag over sine nyeste Opdagelser angaaende Molluskernes Udvikling, som vakte overordentlig Interesse og senere blev meddelt i Wiegmanns Arkiv for Naturhistorie. Hjemveien lagde Sars over Hamburg, Kiel og Kjøbenhavn, og stiftede paa det sidste Sted personligt Bekjendtskab med Naturforskerne Reinhardt, Jacobsen, Eschricht, Krøyer, Holbøll og Steenstrup. Med denne sidste senere saa berømte Forsker omgikkes Sars næsten daglig og sluttede sig nærmere til ham, især paagrund af deres samstemmende Opfatning af Videnskaben og dens Tarv. Fra Kjøbenhavn reiste Sars gjennem Sverige, tog over Kristiania til Bergens Stift og kom i November hjem til Florøen, hvor han, da han var kommen til Ro efter Reisen, snart tog fat paa de afbrudte Undersøgelser. Disse lykkedes det ham ikke alene at udvide, men ogsaa at forøge med nye og betydningsfulde Opdagelser. Da det paa den Tid ikke var muligt her i Norge at faa de nødvendige Tegninger passende og ordentligt udførte, meddelte Sars sine Opdagelser i bekjendte Journaler i Udlandet, og der udkom nu fra hans Haand en Række Afhandlinger over de lavere Dyrs Udviklingshistorie

i det ovennævnte Arkiv for Naturhistorie. I en udførlig Fremstilling af endel Molluskers Udvikling, godtgjorde Sars først, at den ikke, som man til den Tid havde antaget, var meget simpel, men at disse Dyr undergik betydelige og høist mærkværdige Forvandlinger, inden de naaede til Fuldkommenhed. Dette blev snart yderligere stadfæstet af Lovén i Stockholm og Alexander v. Nordmann i Petersburg, der med den største Anerkjendelse omhandlede Sars's Fortjenester. Dernæst kom Afhandlingen om Marnæternes (Medusernes) Udvikling, som meddelte en af de største og mest følgerige Opdagelser, der i vort Aarhundrede er gjort i den zoologiske Fysiologie. Det er hovedsagelig paa denne og paa sine egne Iagttagelser over Indvoldsormenes Udvikling, at den geniale Forsker, Professor Steenstrup, senere grundede sin bekjendte Lære om Generationsvexelen. Iagttagelserne bleve yderligere bekræftede af Prof. Reid i de engelske naturhistoriske Annaler, og Afhandlingen udgivet med Kopier af Tegningerne i forskjellige Tidsskrifter og Tungemaal. Sars's Opfatning af Medusernes Udvikling er nu, saavidt bekjendt, almindelig vedtaget af alle betydende Zoologer (Gegenbaur, van Beneden, Agassiz o. fl.) som den eneste rigtige. Desor's Mening, at Meduseyngelen udviklede sig ved en normal Knopskydning ligesom hos Hydroiderne, grundede sig paa den Omstændighed, at han tilfældigvis kun havde iagttaget de allersidste Stadier af Strobilaformen, paa hvilke det nederste Stykke havde begyndt at skyde Fangtraade, efterat de fleste unge Meduser allerede vare afløste, hvorved man let kunde forledes til en saadan Opfatning. Flere, f. Ex. Gegenbaur, der i Begyndelsen vare mere tilbøielige til at gaa ind Desor's Forklaringsmaade, have ved nærmere Gransk-

ning indseet det feilagtige heri og ere nu fuldstændigt gaaede over til Sars's Opfatning af Sagen.

Sars's Iagttagelser over Søstjernernes Udvikling var atter det første Skridt paa et mørkt Feldt, som siden blev glimrende belyst ved den berømte Fysiolog Johannes Müllers udholdende Granskninger.

Under vore indskrænkede literære og videnskabelige Forhold, havde det ikke været muligt for Sars at udgive noget større tidsmæssig udstyret videnskabeligt Værk. Dette lykkedes først, da det første Hefte af »Fauna littoralis Norvegiæ« med kraftig Understøttelse af det Throndhjemske Videnskabsselskab udkom i 1846.

I en Mængde forskjellige lærde Tidsskrifter og særlige Værker blev dette Hovedværk i den zoologiske Literatur af Samtidens første Forskere modtaget med Bifald og Beundring over alle disse værdifulde originale Opdagelser.

»Dette er«, siger Prof. E. Forbes, »et beundringsværdigt Værk, og Forfatteren er en af Nutidens første Granskere af det Liv, som rører sig i Havet.« Blandt de mangfoldige lignende Udtalelser er Prof. Voigts i »Ny Jenaisk Literaturtidende 1848« høist oplysende angaaende Betydningen og Indflydelsen af Sars's Arbeider, hvorfor det mest betegnende i nogle Linier hidsættes. »Det er bekjendt, at Hr. Sars, der er Præst i en af de nordlige Egne af det dannede Europa, allerede for 20 Aar siden gjorde Opdagelser i den fysiologiske Zoologie, der var langt interessantere end mangen en Katalog med Beskrivelser over nye Dyr; thi han paaviste ikke alene Udviklingsstadierne hos en Mængde Sødyr af de lavere Klasser, men han opdagede ogsaa saadanne nye og mærkværdige Forhold, at man fulgte hans Beskrivelser og Afbildninger med Forbauselse og Interesse; thi her lærte man Forvandlinger at kjende, som man

før ikke havde troet vare mulige. Til disse Opdagelser sluttede sig nu snart lignende over Infusionsdyrene, Indvoldsormene og Snyltekrebsene eller Lernæerne af andre Naturforskere, der udfyldte og oplyste Rækken lige op til Molluskerne; thi vor Forfatters Opdagelser gjaldt især Straaledyrene og Meduserne. Alle disse Opdagelser have fuldkommen omformet vor Anskuelse i den Materie, og det er mærkværdigt, hvorledes en slet og ret Landspræst, der som det synes kun er udrustet med middelmaadige Hjælpemidler — thi han omtaler undertiden, hvorledes han senere i et bedre Mikroskop først ret tydeligt har seet et og andet — har kunnet gjøre saadanne dybtgaaende ypperlige Iagttagelser og berige Videnskaben. Det er i Sandhed et Bevis for at Aanden, her den theoretiske Dybde, overalt ved at beseire sit Stof.«

I 1849 foretog Sars med offentlig Understøttelse en Reise til Lofoten og Finmarken, i Sommeren 1851 til Adriaterhavets Kyster, og Vinteren 1852 og 53 til Neapel og Sicilien. Beretninger om disse Reiser ere trykte i »Nyt Magazin for Naturvidenskaberne, udg. af den fysiografiske Forening i Kristiania 6te, 7de samt 9de og 10de Bind, Aar 1850, 1853, 1857 og 1859. Dog er den sidste Beretning om Reisen til Neapel og Sicilien ikke fuldendt. Hensigten med disse Reiser var dels at tilveiebringe fuldstændigere Oversigter af de forekommende Former af lavere Dyr, dels ved at sammenligne de nordlige og sydlige Haves Dyreformer at skaffe Vished for deres Ensartet- eller Uensartethed, og dels endelig at granske Dyrenes Udbredning og Fordeling i geografiske eller vandrette og i lodrette eller Dybderegioner.

I Nordlands- og Finmarksreisen gav Sars den første fuldstændigere Oversigt af de lavere Sødyr

ved Norges nordlige Kyster, der end yderligere blev udvidet og fuldstændiggjort ved de forskjellige Bidrag til Skildringen af den arctiske Littoralfauna i Norge i Videnskabsselskabets Forhandlinger for 1858. Han havde paa den første Reise ikke fundet færre end 364 Arter, af hvilke 41 vare nye for Videnskaben og mangfoldige nye for Norges »Fauna«; flere af disse Fund afgav Emner til 2det Hefte af »Fauna lit. Norv.«, som nu med liberal Understøttelse af det Offentlige blev udgivet af Sars, i Forening med Koren og Danielsen, samt ogsaa med et Par Bidrag fra nærværende Forfatter.

Ti Aar efterat Sars havde faaet Kinns Sognekald, søgte han Manger, som ligeledes ligger ved Havet et Par Mil fra Bergen. I dette Kald var han Sognepræst fra 1840 til 1855, da han flyttede til Kristiania. Naar undtages de Reiser, Sars til forskjellige Tider foretog til sine Granskningers Fremme, havde han i omkring 25 Aar opholdt sig ved Havet. Dette har høiligen fremmet og begunstiget hans Undersøgelser, og Sars skulde neppe have gjort saa mange og saa indgribende og betydningsfulde Opdagelser, om han ikke havde valgt sig saadanne gunstige Opholdssteder, hvor han hver Dag saa at sige lige udenfor sin Dør havde den rige levende Natur at ty til og øse af. Under disse mange Aars Arbeide i Naturen, under dette stadige Ophold ved Havet, under disse mange Reiser og talrige Forbindelser med inden og udenlandske Samlere og Videnskabsmænd, var der naturligvis ikke alene tilveiebragt store Samlinger af lavere Sødyr, men et omfattende Kundskabs- og Erfaringsforraad, en Mangfoldighed af Iagttagelser og Ideer, som trængte til nærmere at drøftes og meddeles. Bergen havde jo rigtignok faaet sit Museum og et Bibliothek, der nu tildels var ret godt forsynet med naturviden-

skabelige Værker, men det var dog ikke tilstrækkeligt, og det var ikke længere muligt for den private Mand med en talrig tilvoxende Børneflok, uden Formue at skaffe sig selv en Brøkdel af den Literatur og de Hjelpemidler, som udkrævedes for at holde Skridt med Tiden. Videnskaben havde ogsaa gjort og gjorde fremdeles helt andre Fremskridt end tidligere, og den stillede nu saadanne Fordringer til sin heldige Dyrker, at al hans Tid og Flid var det mindste, han kunde offre den.

Da Forfatteren i Høsten 1853, efter en længere zoologisk Reise i Søndhordlands og Hardangers Fjordstrøg, tilbragte et Par uforglemmelige Uger hos Sars og hans Familie ude paa Manger, blev alt dette drøftet og omhandlet, og Sars bestemte sig nu, da Storthinget skulde samles det næste Aar, til at søge offentlig Understøttelse til at fortsætte sine videnskabelige Granskninger. De forberedende Skridt bleve foretagne, hvortil ogsaa hørte Udgivelsen af den udførligere biografiske Skitse, hvoraf denne, som foran er meddelt, for en Del er et Uddrag. Uagtet der ikke manglede Agitation i modsat Retning, blev Sars's Andragende i Storthinget bevilliget med aldeles overveiende Pluralitet i Mai 1854, hvorpaa han blev udnævnt til extraordinair Professor, med en Gage af 1500 Spd. aarlig. Nogen Tid efter solgte han til Universitetet sin store og høist værdifulde Samling af Sødyr for 4000 Spd., en Sum, der i Forhold til Samlingens fysiografiske Betydning, overordentlige Righoldighed, Mængde af Doubletter, samt ved deres Indhold af Originalexemplarerne for Sars's Bestemmelser, Beskrivelser, Arbeide og Undersøgelser, under alle Omstændigheder maatte kaldes høist moderat, især i Forhold til hvad den, fordelt til flere Samlinger, rimeligvis havde kunnet været udbragt til i Udlandet.

Efterat have virket og gransket som berømt Naturforsker i omkring Fjerdedelen af et Aarhundrede, var da Sars endelig naaet frem til en Stilling, hvor han helt og udelt kunde offre Tid og Flid paa sin Videnskab. Hvorledes han gjorde dette, derom vidner hans altid stigende Berømmelse, derom vidne endda bedre de store Resultater, som ere udgaaede fra hans Forskninger, som vi maaske under en samlet Oversigt senere skulle udhæve nogle af de mærkeligste Træk af. hvorledes han gjorde dette, derom synes allerede Tallet af hans Skrifter at give umiskjendelige Fingerpeg. Den hele Række af Sars's større og mindre trykte Arbeider, særlige Skrifter, Afhandlinger, Foredrag, nærmere Oplysninger o. s. v., af hvilke endel vistnok ere ringe i Omfang, men derfor ikke ubetydelige af Indhold, udgjøre ikke mindre end over 70 Artikler. Af disse ere 11 særskilt udgivne Værker, enkelte som Universitetsprogrammer, de øvrige ere trykte i inden- og udenlandske Tidsskrifter og Forhandlinger; men flere af disse ere atter udgivne i Separataftryk. Kun 14 af disse Arbeider tilhøre Tiden før Sars i 1854 blev ansat som Professor: de øvrige særskilt udgivne Skrifter og større og mindre Artikler tilhøre Tiden fra 1854 til hans Død forrige Aar. Mange af disse ere oplyste med ypperlige Tegninger, fra den senere Tid udførte af Sønnen Ossian Sars, der opdragen til Naturforsker allerede før han blev Student begyndte at gaa Faderen tilhaande som Tegner og senere ogsaa som Samler og Medarbeider.

Foruden de mange mindre Afhandlinger af geografisk, bathymetrisk, beskrivende, fysiologisk og zoologisk Indhold i Videnskabsselskabets Forhandlinger og i Nyt Magazin for Naturvidenskaben, maa som Skrifter af ren beskrivende Art fremhæves: Oversigt af Norges Echinodermer, Bidrag til Kundskab om

Kristianiafjordens Fauna, samt flere Universitetsprogrammer. Selv om der ikke existerede andet fra Sars's Haand end disse beskrivende Arbeider, vilde det alene være nok til for bestandig at sikkre ham et Navn, thi hans Dyrebeskrivelser ville i Klarhed, Skarphed og Fuldendthed i Opfatning og Fremstilling komme til at gjælde som sande Mønstere for alle Tider. Dette var dog kun en af de mange Betingelser, kun nogle af Forarbeiderne for hans mangesidige Virksomhed. En af de Naturvidenskabens Grene, som tidligst havde tiltrukket sig Sars's Opmærksomhed, var Geologien. Sødyrenes geografiske og bathymetriske Forekomst, Skjælbankerne i Norden og Fossilerne i Middelhavslandene vendte igjen hans Opmærksomhed mod denne, og Resultaterne af de i zoologisk-geologisk Retning i Aarene 1859—1863 foretagne Reiser og Granskninger bleve nedlagte i flere Skrifter og Afhandlinger. Den første af disse udgav han som Universitetsprogram i 1860 sammen med Professor Th. Kjerulf under Titel: »Iagttagelser over den postpliocæne eller glaciale Formation i det sydlige Norge«. I 1864 udgav han en fuldstændigere Redegjørelse om samme Emne baade fra det sydlige og nordlige Norge i Universitetsprogrammet: »Om de i Norge forekommende Dyrelevninger fra Kvartærperiodien«. Skjønt Sars's sidste større særskilt udgivne Skrift, Universitetsprogram for 1868: »*Memoires pour servir à la connaissance des Crinoides vivants*«, handler om en endnu levende Dyreform, saa slutter det sig dog, som vi skulle se, i Følger og Resultater til de ovennævnte geologiske Arbeider. Havde de to ovennævnte geologiske Arbeider, til Belysning af vor Faunas tidligere Historie, allerede vakt en ualmindelig Opmærksomhed og blandt andre Steder især i Amerika ledet til udbredte Undersøgelser i lignende Retninger, saa satte den i det

sidste Skrift omhandlede Opdagelse af en levende Sølilie eller Stenlilie i Nutiden med en Gang den hele videnskabelige Verden i Bevægelse. Den var funden paa det store Dyb 300 Favne i Lofoten af Ossian Sars. Det mærkelige og interessante ved den var, at den, som henhørende til en Familie, man almindelig antog allerede var uddød i Kridttiden eller saa langt tilbage, at Tidsrummet alene kunde maales ved Varigheden af flere tilbagelagte geologiske Perioder, endnu kunde findes levende paa Nordhavets Dyb.

Skjønt der allerede tidligere paa store Dyb var fundet mærkværdige Dyreformer, som ikke havde Samslægtninge blandt de nulevende, men først høit op i Kridttiden, saa var det dog hovedsagelig dette Sars's Fund, som gav Stødet til de i 1868 og 69 foretagne større videnskabelige Expeditioners Udrustning fra England under Ledning af Naturforskeren Gwyn Jeffreys, Wyville Thomson og Dr. Carpenter, og fra Amerika under Ledning af Grev Pourtales til at undersøge Atlanterhavets store Havdyb. Saavel vest for Skotland og England som i Golfstrømmen mellem Kuba og Florida, gjenfandtes de samme eller lignende Former og man gjorde den overraskende Opdagelse, som forresten allerede var forberedt ved Sars's og flere Forskeres Dybhavsundersøgelser*), at der endnu var et rigt Liv baade af lavere og høiere organiserede Sødyr mellem 500 og 2400 Favne eller til en Dybde som ned fra Toppen af Montblanc; ja mange af disse Dyr havde endog fuldkomne Øine, en Omstændighed, som synes at antyde, at de i det

*) Jvfr. Tidsskrift for populaire Fremstillinger af Naturvidenskaben, 4de Række, 1ste Bd. S. 219: De nyere Undersøgelser over Dyrelivet i de store Havdybder, af Sars, Carpenter, Pourtales o. a., sammenstillede af C. F. Lütken.

fuldstændige Bælmørke, som hersker nede paa Havbunden, maa gaa med Lygte eller selv udvikle et Fosforlys for at kunne se.

Ved disse Expeditioner bleve de Slutninger, man paa Forhaand havde gjort, fuldstændig stadfæstede, man holdt det nu for godtgjort ved disse Fund og Undersøgelsernes Resultater, at Kridttiden, som man havde anseet for endt og afsluttet for Aartusinder tilbage, endnu bestod med sin Dyreverden og fortsattes i det store Havdyb, og man gjorde endvidere den Slutning, at alle de Ændringer og Oscillationer, som have foregaaet i Jordfladen siden hin Periode, neppe have strakt sig ned til 1000 Fod under den nuværende Havstand.

I det britiske Videnskabsselskabs Møde den 18de November f. A. holdt Selskabets Vicepræsident, Dr. Carpenter, som selv havde ledet Aarets sidste Undersøgelsesreise med et af Marinens Opmaalingsskibe, »The Porcupine«, et Foredrag, som han indledede ved at omtale Fundet fra Lofoten i disse træffende Ord: »Opdagelsen af denne levende Stenlilie i Nutiden er for Naturforskeren en ligesaa stor Mærkværdighed som om man havde fundet en levende Plesiosaurus, eller om man havde truffet Mammuth, Urtidselefanten, lyslevende i vore Dage.«

At disse Opdagelser og deres Resultater have dannet en Epoke i Videnskaben er en klar Sag. Det er ogsaa udtalt af Sir Charles Lyell, som efter den nævnte Forsamlings stormende Bifald til Dr. Carpenters Foredrag, tolkede ham Selskabets Tak, idet han fremhævede den for Geologerne ligesaa forbausende som revolutionære Charakter af de Opdagelser, Vicepræsidenten havde antydet, og hvori han selv havde saa stor og saa hæderlig en Andel.

Denne Opdagelse og Beskrivelsen over denne mærkværdige Stenlilie, levende i Nutiden, satte lige-

som Kronen paa Sars's mangfoldige Arbeider og Granskninger. Han var ogsaa fuld af det selv ligetil den sidste Tid; vi vare sjelden eller aldrig sammen, uden at han havde et eller andet Nyt at meddele i den Anledning. Men han skulde ikke opleve den storartede Anerkjendelse, som ligger i de ovennævnte Udtalelser; thi omtrent en Maaned tidligere, den 22de October, gik Sars bort fra den jordiske Granskning. I omkring en Snes Aar havde han af og til lidt meget af Kardialgi. Før Reisen til og efter Hjemkomsten fra Søndhordlands og Hardangers Fjorde forrige Sommer, saa det ilde ud, men det blev dog atter bedre, indtil der i October paany kom et Anfald, som endte hans Dage.

Som vi have seet, bleve Sars's Fortjenester ikke upaaskjønnede af den videnskabelige Verden. I 1846 modtog han fra Universitetet i Zürich Hædersdiplom som *Dr. philosophiæ* og i 1860 fra Universitetet i Berlin Diplom som *Dr. Med. & Chirurgiæ*, og desuden var han Medlem af en Mængde lærde Selskaber og Akademier.

Til de Udlandets Domme som tidligere ere anførte, skulle vi her endnu føie nogle, der ere udtalte baade før og efter hans Død:

»Den tidligere citerede berømte engelske Naturforsker Prof. Edw. Forbes, hvis hædrende Ord om Sars's Virksomhed oftere ere anførte, viser i et efter hans Død udgivet Værk, »De europæiske Haves Naturhistorie«, hvilket Værd han tillægger hans Arbeider. »Mere fuldendte, mere værdifulde Undersøgelser end de Sars have udført ere sjelden fremlagte af nogen Naturforsker og de mærkværdige Resultater, som ere fremkomne ved hans Granskninger have ikke alene et overordentligt Værd i systematisk

Henseende men ogsaa i fysiologisk (nu kan man tilføie ogsaa i geologisk og pælæontologisk). De vidne tilfulde om hvilken Rigdom af aandelige Hjælpekilder Talentet kan raade over, hvor afsondret og under hvilke Omstændigheder det end maatte leve og granske.

»Denne norske Præstemand, som høstede Berømmelse, hvor han ikke søgte andet end Kundskab, er navnkundig blandt alle Naturforskere i Europa, Amerika, i Asien og hos Antipoderne, thi der ere fortrinlige Forskere baade i det fjerne Syden og Østen — og hans Navnkundighed er det bedste Vidnesbyrd om, at det dygtige Arbeide bringer Hæder og Bifald, selv om det aldrig gjør Krav derpaa.«

I en Udtalelse af Gwyn Jeffreys hedder det: »Han var en Videnskabsmand af den største Betydning. Den Stilling han indtog i Naturvidenskaben, og den Post, han beklædte som Universitetslærer, udfyldte han ligetil sin beklagelige Død til den største Ære for Fædrelandet, til den største Tilfredsstillelse for den hele videnskabelige Verden.«

Samtidens første og mest udmærkede Granskere have, som sagt og vist er, saaledes ikke alene erkjendt ham for deres Jævnlige, men de have tilkjendt ham Prisen, fordi han har gaaet foran og banet Veie, der ofte have aabnet nye Udsigter og de have i ham tillige seet en Forgjænger og en Lærer til hvem de indrømme, at de staa i dyb Taknemmelighedsgjæld ikke alene for selve Opdagelserne, men for de nye Problemer, som gjennem dem ere opstillede, for de nye Udgangspuncter for Undersøgelsen, der ofte paa aldeles uventede Maader have tjent til at fremme Videnskabens raskere Udvikling. Som vi have seet have ogsaa disse hans Colleger vidnet om, at hans Navn er kjendt i hver Afkrog, som Viden-

skaben naar til, og at ikke skal glemmes saalænge som Naturen granskes. Fædrelandet har ogsaa høstet sin Del af al denne Ære, thi det har visselig ikke fostret mange Mænd, hvis vundne Palmer have bragt det større Hæder end Sars's. Af videnskabelig Ære og Hæder havde han saaledes fra Udlandet mere end nok. Heller ikke Staten har været uskjønsom ligeoverfor Sars's Fortjenester. Den satte ham omsider i en saadan Stiling, at han, ved Tilhjælp af hvad der indkom for hans naturvidenskabelige Samlinger kunde leve udelukkende for sin Videnskab. — Ogsaa i Stjernefaldenes Sfærer fik man tilsidst — men naturligvis ikke før han et Par Aar havde været Indehaver af en Professorpost — Øinene op for hans »videnskabelige Fortjenester« og »benaadede« hans et kvart Sekel gamle Verdensberømmelse med Olafsordenens Ridderkors; under Udenlandsreiserne kunde en saadan Knaphulpryd, som der sjelden spares paa til Drikkepenge for Smaafortjenester og til Uniformstads — ved en og anden Leilighed maaske endda været til noget Gavn.

Da Sars blev Præst til Kinn, giftede han sig med Maren Katharine Welhaven, en Søster af hans Ven og tidligere Kontubernal, Digteren Professor Welhaven. Hun skjænkede ham en talrig Børneflok og lever igjen som Enke efter ham med ni Børn. En Datter er gift og de to ældste Sønner, der ere Universitetsstipendiater have allerede udmærket sig i Videnskaben, den ældste som Historiker, den yngre som Zoolog, og han indtager allerede nu i en ung Alder en Rang i sit Fag, som mangen Forsker ikke naar eller har opnaaet i et langt Liv. Mr. Gwyn Jeffreys giver ham endog det Vidnesbyrd, »at han i den Gren af Krebsdyrenes Naturhistorie, som han nærmest har gransket, ikke staar tilbage for nogen«.

Det var imidlertid ikke alene i Videnskaben, at Sars var en lykkelig Mand; ogsaa Familielivet skjænkede ham Tilfredshed i rigeligt Maal; hans elskelige Hustru jævnede efter bedste Evne ved sin Begavelse og sit livlige Sind Livets Veie for ham, og Børnene vare, naar han samledes med Familien, hans Glæde og Hygge.

Naar det gjaldt Videnskaben og dens Opgaver var Sars ivrig, ihærdig og bestemt, men hans Optræden var ikke destomindre som det sømmer sig den sande Dygtighed, den jævne og fordringsfrie Mands. I Livets almindelige Idrætter og Rivninger var han sædvanlig mere tilbageholden og forsigtig, i visse Tilfælde maaske ikke langt fra at være noget timid; ofte var han derhos saa besynderlig naiv, at det idetmindste ved enkelte Leiligheder næsten saa ud som om Videnskaben derude i Ensomheden ved Havet altfor udelukkende havde optaget hans Evner og Aandskraft.

SMITHSONIAN INSTITUTION LIBRARIES
3 9088 00862 8810